

ileri sürülen bir tezle başlamıştır denebilir. Bu tezde, Eskiçağ'da kurulan Yamato Devleti'nin Kuzeydoğu Asya'dan göç eden atlı milletler tarafından kurulduğu ve bunların bütün Japonya'yı fethettiği öne sürülmektedir. Tez daha sonra birçok tenkide uğramakla beraber bugün hâlâ tartışılmaktadır. Egami'nin talebesi olan Mori Masao, Orta Asya ile Moğolistan'daki Şamanizm törenlerinin Japonya'daki imparatorluk ailesiyle ilgili törenlere benzediğini ileri sürmüştür. Mori Masao, Eskiçağ Orta Asya tarihi üzerinde özellikle Hunlar'ın, Göktürkler'in ve Moğollar'ın devlet organizasyonları, sosyal yapıları ve kültürlerine dair yazdığı birçok eserle tanınmaktadır. II. Dünya Savaşı'ndan önce Budizm rahibi Ôtani Kozui'nin başkanlık ettiği bir heyet tarafından Japonya'ya getirilen Uygurca metinler üzerinde çalışan Yamada Nabuo da Uygur tarihiyle meşhur olmuştur.

Japonya'daki Türkîyat çalışmalarının, Çin tarihi araştırmalarının bir uzantısı olarak başlayıp zamanla müstakil bir araştırma alanı haline gelmiş olması sebebiyle Çince kaynakların birinci derecede önem taşıdığı Eskiçağ'la ilgili Türkîyat çalışmaları daha çok gelişmiştir. Diğer taraftan Orta Asya'ya dair araştırmalarda Japonlar'ın en çok rağbet gösterdiği konu İpek yolu olmuştur. Fakat bu, Orta Asya'nın sadece doğu - batı ticaret yolunun geçtiği bir yer olarak ele alınması demektir. Son zamanlarda Türkîyat araştırmacıları, gerek Türkiye'ye gerekse Orta Asya'daki Türk cumhuriyetlerine ilmi araştırma için gidip gelme imkânına kavuşmuşlardır. Bu suretle Türkler'le doğrudan doğruya temasta bulunan Japon Türkologlar, İpek yolu yaklaşımını eleştirerek oralarda yaşayan Türkler'in tarihîyle kültürlerinin daha yakından incelenmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Bu görüşün getirdiği tabii bir sonuç olarak Japonya'daki Türkîyat çalışmaları sadece Çin'in komşusu olan, yani İpek yolu üzerinde yaşayan Türkler değil Ortadoğu dahil olmak üzere çeşitli bölge ve devirlerde yaşayan Türkler üzerinde yapılmaya başlanmıştır.

Japon hükümeti, 1890'lı yıllardan sonra Asya kıtasına nüfuzunu yayma politikasını geliştirince bu bölgelerde yaşayan müslüman halkla karşılaştı. Japon aydınları, imparatorluk sınırları içinde veya komşu bölgelerde yaşayan müslümanlarla iş birliği yapmak suretiyle "Büyük Asya" ilkesini gerçekleştirebileceklerini ümit ettiler. Bu maksatla Kuzeybatı Çin, Man-

çurya ve Moğolistan'da çeşitli İslâm cemiyetleri kuruldu. 1932 yılında açılan İslâm Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Japonya'da İslâmiyat çalışmalarının başlangıcı oldu. 1938'de, merkezi Tokyo'da olmak üzere eski başbakan General Hayaşi Senjûrô'nun başkanlığında Büyük Japon-ya İslâm Kurumu teşkil edildi.

Japonya'da Türkoloji ve İslâmiyat çalışmaları zamanın şartlarıyla sıkı sıkıya bağlı bir şekilde başlamıştır. Buna rağmen sırf ilmi araştırma yapan ve daha sonraki gelişmelere temel olan araştırmacılar da az değildir. Bunların başında, önce Dışişleri Bakanlığı müşaviri ve daha sonra bir üniversitede profesör olan Ôkubo Kôji gelmektedir. 1936 yılında Türkiye'yi ziyaret eden Ôkubo, Japonya'ya döner dönmez Türkoloji çalışmalarının merkezi olmak üzere Mart 1938'de Tokyo'da Türk-İslâm Araştırmaları Enstitüsü'nü kurdu. Türk-İslâm Enstitüsü tarafından yayımlanan *İslâm Âlemi* adlı derginin ilk sayısında enstitünün amaçlarının Türk tarihi, Türk medeniyeti ve hayatı, umumi İslâm âlemine ait meseleler, Arapça, Acemce, Urduca, Malayca ve başka diller hakkındaki araştırmalar olduğu açıklanmaktadır. Derginin 5. sayısında (1938 yılı sonu) Cumhuriyet'in 15. yıl dönümünü kutlayan Ôkubo'nun Türkçe bir tebliği mevcuttur.

II. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine şarkiyatçılıkla ilgili bütün kurum ve enstitüler kapatıldı, toplanan belge ve kitapların çoğu kayboldu. Bu yüzden savaştan sonra oldukça uzun bir süre Japonya'da şarkiyat çalışmaları yapılamadı. Ancak bu arada Japonya dışında Kanada'da McGill Üniversitesi'nde şarkiyat çalışmalarını sürdüren Toshihiko Izutsu bilim çevrelerinde seçkin bir yer edindi.

1960'lı yıllardan sonra görülen ekonomik kalkınmaya paralel olarak gelişen şarkiyat çalışmaları 1973'te meydana gelen petrol krizinden sonra hız kazandı ve Ortadoğu araştırmaları ile birlikte ele alınmaya başlandı. 1963 yılında Tokyo'da Association for Islamic Studies in Japan'ın (Nihon Islam Kyokai) kurulmasıyla beraber Japonya'da şarkiyat çalışmaları yeniden hız kazandı. Bu kurumda yayımlanan *The World of Islam* dergisi bugün de Japonya'da yalnız İslâmiyet'i konu alan yegâne ilmi dergidir. Teşekkülün kurucularından Maejima Şinji ile Şimada Johei klasik dönem İslâm tarihi araştırmalarıyla tanınmaktadır. Anadolu Selçukluları ile Osmanlı tarihi sahasında Mitsuhaşi Fujio uzun süre ilmi araştırma yapan tek kişi sıfatıyla zikredilmelidir.

1954 yılında Prens Mikasa'nın önderliğinde kurulan The Society for Near Eastern Studies in Japan ile 1984'ün son günlerinde oluşturulan Japanese Association for Middle East Studies gibi teşekküller bugün Japonya'daki şarkiyat araştırmacılarının çoğunun üye olduğu bir merkez vazifesini görmektedir. Bu kurumlardan ilki yılda iki sayı çıkardığı *Oriente* ve bir sayı çıkardığı *Orient* dergileriyle, ikincisi her sene yayımladığı yıllık (*Ajames*) ve diğer bültenlerle Japonya'daki bilimsel araştırmaları ve faaliyetleri duyurmaktadır. Yine Prens Mikasa'nın önderliğinde 1975 yılında Middle Eastern Culture Center kurulmuştur. Ayrıca çeşitli üniversitelerde çalışmalar yapılmaktadır. Parlamento Kütüphanesi'ne bağlı Şarkiyat Kütüphanesi'nde (Toyo-Bunko, The Oriental Library) Türkçe, Arapça, Farsça ve Batı dilleriyle yayımlanan pek çok kitap mevcuttur. Bu suretle günümüzde Japonya'da İslâmiyet ve Ortadoğu ile ilgili hemen her alanda çalışma yapma imkânı bulunmaktadır. Son zamanlarda Japon öğrencilerin başta Türkiye olmak üzere Ortadoğu ülkelerine gidip öğrenim görme imkânları artmış, dolayısıyla bunlar Türkçe, Arapça ve Farsça gibi orijinal kaynaklara dayanarak araştırmalar yapmaya başlamışlardır. Bu arada Osmanlı devri Ortadoğu tarihi araştırmalarının dikkat çekici bir derecede geliştiği görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâtib Çelebi, *Cihannümâ*, s. 122-129; E. Namio, *Kiba Minzoku Kokka*, Tokyo 1967, tür.yer.; M. Masao, *Yûboku Kiba Minzoku Kokka*, Tokyo 1967, tür.yer.; I. Daikiçi v.dğr., *Nihon no Rekişi*, Tokyo 1971, I-XXI, tür.yer.; *Islam in Japan: Its Past Present and Future*, Tokyo 1980 (Islamic Centre Japan); Hee-Soo Lee (Cemil) - İbrahim İlhan, *Osmanlı Japon Münasebetleri ve Japonya'da İslâmiyet*, Ankara 1989; Bozkurt Güvenç, *Japon Kültürü*, Ankara 1980, tür.yer.; M. Takeshita, "Recent Islamic Studies in Japan", *al-Tawhid*, VI/3, Tahrân 1409/1989, s. 133-139; Modjtaba Sadria, "Islamic and Middle Eastern Studies in Japan", *The Iranian Journal of International Affairs*, XI/2, Tahrân 1999, s. 259-273; *Kâmûsü'l-a'lâm*, III, 1747-1753.

YUZO NAGATA

JAUBERT, Pierre-Amédée
(1779-1847)

Fransız seyyahı ve şarkiyatçısı.

Provence-Gillevoisin'de doğdu. Paris'teki Ecole Spéciale des Langues Orientales Vivantes'ta Türkçe, Arapça ve Farsça öğrendi. 1798'de Napolyon'un ordu-

sunda Mısır'a gitti ve resmî müzakere-lerde tercümanlık yaptı; bu arada Napolyon'un güvenini kazandığından onun emriyle Akkâ'da Cezzâr Ahmed Paşa ile görüşmek gibi önemli bir görevi yerine getirdi. 1801'den itibaren mezun olduğu okulda Türkçe okutmaya başladı; 1804'te İstanbul'a III. Selim'in cülûsunu tebrike gönderildi.

Jaubert, 1805 yılında tüccar görünümü altında ajan olarak İran'a gitmekle görevlendirildi. İran tahtında Kaçar hânedanından Feth Ali Şah vardı ve bir yıl önce savaş açtığı Ruslar karşısında İngilizler'den umduğu yardımı göremediği için zor durumda bulunuyordu. Jaubert'in daha sonra seyahatnâmesinde açıkladığına göre Feth Ali Şah, Napolyon'a Fransa ile dostane münasebetler kurmak istediğini bildiren bir mektup yazmış ve tüccar olduğunu söyleyen bir Ermeni ile gizlice İstanbul'daki Fransız elçiliğine göndermişti. Bu fırsattan yararlanarak İngiliz ve Ruslar'a karşı İran'la askerî bir ittifak yapmak isteyen, fakat mektubun gerçekliğinden şüphe eden Napolyon, durumu incelemesi ve mektubun gerçek olduğunu anlaması halinde şahla imzalanacak antlaşmanın ön hazırlıklarını yapması için Jaubert'e görev verdi. Napolyon'un aynı günlerde gizli görevle İran'a gönderdiği Romieux adındaki general Bağdat üzerinden vardı; Tahran'da esrarengiz bir şekilde ölmüştü. Jaubert de *Voyage en Arménie et en Perse fait dans les années 1805 et 1806* adıyla yayımladığı seyahatnâmesinde (Paris 1821) anlattığı gibi birçok tehlike atlatmış ve hedefine bir yıldan uzun bir süre sonra ulaşabilmiştir.

7 Mart 1805 tarihinde Paris'ten hareket eden Jaubert 10 Nisan'da İstanbul'a geldi ve Kâğıthane'de III. Selim'in huzuruna çıkarak Fransa hükûmetinin mektubunu sundu; birkaç gün sonra da kendisine bazı hediyeler verildi. Bu sırada,

Pierre-
Amédée
Jaubert

seyahatnâmesinde ismini bildirmedigi Feth Ali Şah'ın mektubunu İstanbul'a getiren Ermeni ile temasa geçerek ondan İran'a gitmek için takip edeceği yol hakkında bilgi aldı. 30 Mayıs 1805'te deniz yoluyla önce Trabzon'a gitti; maksadı karayoluyla Erzurum üzerinden Erivan'a ulaşmaktı. Ancak kendisini tüccar diye tanıtan Jaubert pek inandırıcı olamadı ve Trabzon valisi ona gereken izin belgesini vermedi. Nihayet Fransız konsolosunun ısrarı üzerine izin alabilen Jaubert 11 Haziran günü Trabzon'dan hareket ederek Erzurum'a ulaştı ve bu defa da buradan ayrılmasına müsaade edilmedi. Fakat bir tesadüf veya tertip sonucu, kendisini Mısır'dan tanıdığını söyleyen Ahmed Bey adında genç bir gümrük eminiyle karşılaştı ve onun yardımıyla Tebriz'e gitmek üzere gizlice şehri terketti. Ancak Doğubayazıt'a geçtiğinde İshak Paşa Sarayı'nda oturan bölge beyi Mahmud Paşa'nın huzuruna çıkarıldı. Paşa, tüccar değil bir ajan olduğunu anladıktan sonra kendisini rehberi ve hizmetçisiyle birlikte zindana attırdı. Bir süre zindanda kalan ve Mahmud Paşa'nın da öldüğü bir veba salgınının ardından kurtulabilen Jaubert Erdebil'e gitti, saltanat nâibi Abbas Mirza ile görüştüktan sonra Tahran'a geçerek Feth Ali Şah tarafından törenle karşılandı. Jaubert, kırk günlük İran ikameti sırasında doğrudan şahla Fransa ile İran arasında imzalanması planlanan antlaşmanın maddelerini görüştü; ardından kendisine verilen, aralarında yazma eserlerin de bulunduğu hediyelerle ve şahın elçisi Devletşah'la birlikte dönüş yolculuğuna çıktı. Van-Erzurum-Aşkale-Gümüşhane-Trabzon yoluyla Karadeniz'e inen heyet 31 Ekim 1806 tarihinde deniz yoluyla İstanbul'a ulaştı ve bir müddet burada kaldıktan sonra Paris'e hareket etti. Jaubert ve beraberindeki İran şahının elçisi Devletşah, 26 Nisan 1807'de Finkenstein'da bulunan Napolyon'un huzuruna çıkarak daha önce hazırlanmış olan antlaşma metnini onayına sundular (antlaşma ve sonuçları için bk. *DİA*, XII, 451).

Paris'e döndüğünde bir kahraman olarak karşılanan Jaubert, Collège de France'ın Türkçe ve Farsça öğretim üyeliğine ve mezunu olduğu Ecole Spéciale des Langues Orientales Vivantes'in müdürlüğüne getirildi. Daha sonra devlet müsteşarı oldu ve kendisine Fransa kralı Légion d'Honneur, Prusya kralı Aigle Rouge, İran şahı Nişân-ı Şîr-i Hurşîd ve Osmanlı Devleti Nişân-ı İftihâr madalyası verdi; Académie des Inscriptions et des Belles-Lettres, Hollanda ve Belçika kralı-

yet enstitüleri, Société Asiatique, İngiltere'de The Royal Asiatic Society de onu üye seçti. 1834-1847 yılları arasında Société Asiatique'te başkanlık görevinde bulundu. Birkaç defa İstanbul'a giden ve kralın huzurunda yaptığı bir konuşmada genç şarkiyatçıların, özellikle ilmî araştırmalar için her türlü yardımın yapıldığı ve misafirperverliğin gösterildiği Osmanlı topraklarına gitmelerini tavsiye eden Jaubert (*JA*, XV [1830], s. 501-507), Osmanlı-Yunan sınırının belirlenmesi için hazırlanan protokolü Bâbü'lî'ye kabul ettirmesi için Kral X. Charles tarafından bir defa daha İstanbul'a gönderildi ve 1830 yılını orada geçirdi. Dönüşünde izlenim ve gözlemlerini, 4 Kasım 1831 tarihinde Académie des Inscriptions et des Belles-Lettres'de yapılan bir oturumda tebliğ olarak sundu ve bu konuşma metnini *Journal Asiatique*'te yayımladı (XV [1835], s. 55-69, 137-151). Osmanlı Devleti tarafından Fransa'ya gönderilen öğrencilerin gözetmenliği kendisine verilen Jaubert, Mustafa Reşid Paşa'ya Paris sefirliği esnasında tavsiyelerde bulundu. Bu görevinin ardından kendini ilmî çalışmalara verdi ve öncelikle Société de Géographie ve Société Asiatique'in teşvikiyle Şerif el-İdrîsî'nin coğrafya kitabı *Nüzhetü'l-müşîk fi'htirâkı'l-âfâk*'i *Géographie d'Édrisi* adıyla Fransızca'ya çevirdi (I-II, Paris 1836-1840). Ancak daha sonra tercümede çeşitli hatalar tesbit edilmiştir. Jaubert'in seyahatnâmesi, *Éléments de grammaire turque* (Paris 1823) ve *Manuscrit turc en caractère ouïgours* (Paris 1825) adlı eserleriyle İstanbul hakkındaki yazısı ve *Journal Asiatique*'te birçok makalesi yayımlanmıştır. Özellikle bunlardan Amuderya üzerine kaleme aldığı "Mémoire sur l'ancien cours de l'Oxus" (yeni seri, *JA*, XII [1833], s. 481-500; *Texts and Studies on the Historical Geography and Topography of Iran and Transoxania* [ed. Fuat Sezgin], Frankfurt 1993, s. 1-20) isimli makalesi önemlidir. Ayrıca Baron Georges de Meyendorff'un seyahatnâmesini *Voyage d'Orenbourg à Boukhara en 1820, à travers les steppes qui s'étendent à l'est de la mer d'Aral et au-delà de l'ancien Jaxartes* adıyla neşretmiştir (Paris 1826).

Hayatının son yıllarında yüksek meclis üyesi olan ve Seine-et-Oise'da ölen Jaubert, her ne kadar bir şarkiyatçı olarak isim yapmışsa da onun asıl şöhreti siyasî faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Eserlerinde, özellikle 1830'daki İstanbul hakkında sunduğu tebliğde topografya ve âbideler üzerine verdiği bilgilerin çok de-

JAUBERT, Pierre-Amédée

ğersiz, hatta yanlış olduğu görülür. Bununla birlikte insanlar, günlük olaylar hakkındaki görüş ve yorumları dikkat çekicidir. Doğubayazıt'ta kendisini zindana attıran Mahmud Paşa'nın İshak Paşa Sarayı'nın avlusunda bulunan mezarının taşındaki silik ölüm tarihi de onun seyahat-nâmesinde anlatıldığı olayların yardımıyla tamamlanabilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

P. A. Jaubert, *Voyage en Arménie et en Perse*, Paris, ts., J. J. Sédillot'un önsözü, s. I-XXVI; J. Fück, *Die Arabischen Studien in Europa*, Leipzig 1955, s. 154; Necib el-Akiki, *el-Müsteşrikün*, Kahire 1980, I, 183-184; D. Reig, *Homo orientaliste*, Paris 1988, s. 67, 88; Prince Ali Kadjjar, *Les rois oubliés. L'épopée de la dynastie kadjare*, Paris 1992, s. 143-160; Semavi Eyice, "Bir Fransız Gizli Ajanı Amédée Jaubert", *TY*, sy. 255 (1956), s. 742-749; sy. 256 (1956), s. 831-834; a.mlf., "Tarihi Mezarlardan Notlar", *TED*, sy. 4-5 (1973-74), s. 295-299, rs. 2-6; Tahsin Yazıcı, "Feth Ali Şah", *DİA*, XII, 451.

SEMAYİ EYİCE

JAUNPÛR

Hindistan'ın Utar Pradeş eyaletinde tarihî bir şehir.

Ganj nehrinin sağ kıyısında bulunan şehir 760'ta (1359) Sultan Fîrûz Şah Tuğluk tarafından kurulmuştur. Kurulduğu dönemlerde Budizm'e ve Hindu dinlerine ait çok sayıda mâbed ve diğer yapıların bulunduğu bölge ayrıca stratejik bir öneme sahipti. Fîrûz Şah burayı kurduktan sonra selefi Muhammed b. Tuğluk'un şehzade iken aldığı ad olan Jaun'a nisbetle Jaunpûr ismini verdi. 765'te (1364) ünlü Atâlâ Camii'nin inşasına başlandı. Jaunpûr, Şarkî sultanlarının döneminde (1394-1483) Kuzey Hindistan'ın önemli bir kültür merkezi haline geldi. Özellikle Timur'un XIV. yüzyıl sonunda Delhi'ye yaptığı akınlar üzerine buradan kaçan çok sayıda âlim, edebiyatçı, şair, sanatkâr ve sûfilerden önemli bir kısmı Jaunpûr'a yerleşti. Şehirde Çiştîyye ve Sühreverdiyye dergâhlarıyla medreseler açıldı.

901'de (1495) Sultan İskender-i Lûdî, Jaunpûr'da altı ay kadar kalarak buradaki camiler dışında Şarkî Sultanlığı döneminde inşa edilen eserleri yıktırdı. Bunu takip eden yaklaşık seksen yıl içerisinde Jaunpûr, Afgan hânedanları arasındaki çekişmeler ve Bâbürlüler'le olan mücadeleler sırasında pek çok tahribat gördü. Bâbürlüler'in saltanatı döneminde Hümâyûn tarafından zaptedilen şehir, ancak Ekber Şah'ın 974'te (1567) Hân-ı Hânân Muhammed Mün'im'i buraya vali tayin et-

mesiyle eski mimari ihtişamını yeniden kazanmaya başladı. Ekber Şah'ın Allahâbâd şehrini kurması üzerine Jaunpûr siyasi ve stratejik önemini kaybetmeye başladı. Bununla birlikte dinî ve kültürel bir merkez olma özelliğini korudu. Şeyh Abdürrâşid ve Molla Mahmûd Fârûkî gibi âlim ve sûfiler Jaunpûr'un İslâm dünyasında tanınmasına vesile oldular. Şehir 1775'te İngilizler tarafından ele geçirildi. Günümüzde gelişmiş bir endüstri, sanayi, ticaret ve eğitim merkezi olan Jaunpûr'un nüfusu 1991 yılında 1.958.282 idi.

Hindular'ın kutsal kabul ettiği pek çok küçük tapınağın bulunduğu şehir İslâm kültürü açısından da önemli mimari eserler barındırmaktadır. Fîrûz Şah Tuğluk'un yaptırdığı kale hâlâ ayaktadır. Kalenin içinde Fîrûz Şah'ın kumandanlarından İbrâhîm Barabek'in inşa ettirdiği cami (Zilkade 778 / Mart 1377) mimari stil ve kullanılan malzemeler bakımından Şarkî eserlerinden ayrılır. İnşası 810'da (1408) Şarkî Sultanı İbrâhîm tarafından tamamlanan Atâlâ Camii Jaunpûr'daki en muhteşem mimari eserdir. Kuzey, güney ve doğu cephelerinde muazzam büyüklükte tezyinatlı girişler bulunmaktadır. Caminin batı duvarında yer alan ana mihrap ince bir zevki yansıtan taş işçiliğiyle dikkat çeker. Yine Sultan İbrâhîm'in yaptırdığı Cancahri Camii ile onun kumandanlarından Hâlis ve Muhlis hanların yaptırdığı Hâlis Muhlis Camii'nin bugün sadece ana gövde kalıntıları ayaktadır. Şarkî Sultanı Mahmud Şah'ın hanımı Bibi Râcî'nin inşa ettirdiği Lâl Dervâze Camii (851/1447) Atâlâ Camii'nin küçük bir modeli gibidir. 842'de (1438) inşasına başlanan ve 883'te (1478) tamamlanan Jaunpûr Cuma Camii kare planlı olup temelden 6 metreye kadar yükselen görkemli bir yapıdır. Jaunpûr'da ayrıca XVI-XVIII. yüzyıllar arasında çok sayıda cami ve medrese yaptırılmışsa da günümüzde bunların hiçbirisi iyi durumda değildir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şems-i Sirâc Affî, *Târîh-i Fîrûz Şâhî* (nşr. M. Vilâyet Hüseyin), Kalkûta 1891, s. 148; Firîşte, *Gülşen-i İbrâhîmî*, Leknev 1281, s. 304-310; J. Fergusson, *History of Indian and Eastern Architecture*, London 1876, II, 108, 190, 222, 224; A. Führer - E. W. Smith, *The Sharqi Architecture of Jaunpur*, Calcutta 1889; Hayreddin Muhammed, *Caunpûrnâme*, Caunpûr 1899; Mian Muhammad Saeed, *The Sharqi Sultanate of Jaunpur*, Karachi 1972; P. Brown, *Indian Architecture*, Bombay 1975, s. 42-46; S. A. A. Rizvi, *A History of Sufism in India*, New Delhi 1978, I, 260-272, 317-318; H. C. Fanshawe, "Cavn-pûr", *IA*, III, 34; J. Burton-Page, "Djawnpur", *Et²* (İng.), II, 498-499.

SÂİYİD ATHAR ABBAS RIZVİ

JAVA

(bk. CAVA).

JEFFERY, Arthur

(1893-1959)

Amerikalı şarkiyatçı,
Kur'an ilimleri uzmanı.

Avustralya asıllı olup Melbourne'da doğdu. Melbourne Üniversitesi'nin Doğu Dilleri Bölümü'nden mezun olduktan (1918) ve aynı üniversitede yüksek lisansını tamamladıktan (1920) sonra kısa bir süre Hindistan'daki bir misyoner okulunda (Madras Christian College) öğretmenlik yaptı. 1921 yılında Kahire'deki Amerikan Üniversitesi'ne şarkiyat hocası olarak davet edildi. Burada Metodist kilisesinin temsilcisi sıfatıyla dinî faaliyetlerde bulundu. Mısır'da kıraat ilmiyle ilgili çalışmalarını derinleştirdi; Mûsâ Cârullah Bigi ve Seyyid Nevvâr gibi âlimlerle tanışarak kendi ifadesiyle onlardan "bir hristiyanın tek başına öğrenemeyeceği" bilgiler edindi. 1929'da Edinburgh Üniversitesi'nden (İngiltere) doktor pâyesi aldı. 1938'de Amerika Birleşik Devletleri'ne geçip Columbia Üniversitesi'nin (New York) Yakın ve Orta Doğu Dilleri Bölümü'ne başkan oldu; aynı zamanda bir ilâhiyat okulunda (Union Theological Seminary) dinler tarihi dersleri verdi. Bir taraftan da Alman şarkiyatçısı Gotthelf Bergsträsser'in başlatığı ve ölümü üzerine Otto Pretzl'in sürdürdüğü Münih'teki Kur'an arşivi projesine katkıda bulundu. Ancak Pretzl'in II. Dünya Savaşı'nda öldürülüp arşivin tahrip edilmesi yüzünden büyük ümitlerle gerçekleşmesini beklediği bu önemli proje sonuçsuz kaldı. Ömrünün son yıllarında telif çalışmalarına ağırlık veren Jeffery 2 Ağustos 1959'da Nova Scotia'daki (Kanada) yazlığında öldü.

Jeffery, filolojik metin çalışmalarına yönelen şarkiyatçılardan olup daha çok Kur'an metni ve onun mushaf haline getirilişi hakkında araştırmalar yapmıştır. Özellikle diğer dinlerin mukaddes kitaplarından farklı olarak Kur'an-ı Kerim'in İslâm'daki merkezî konumunu farkedip (*The Qur'an as Scripture*, s. 5) dindar hristiyan kişiliğinin de etkisi altında, metnin tenkidi çalışmalarıyla mevcut mushafın otoritesini zayıflatma arayışlarına girmiştir. İlk mushaflar ve kıraat farklılıklarından hareketle Kur'an'ın tenkitli neşrini gerçekleştirmek isteyen ve Kur'an'dan olmadığını ileri sürdüğü Fâtîha sû-